

Critical Studies in Texts & Programs of Human Sciences,
Institute for Humanities and Cultural Studies (IHCS)
Monthly Journal, Vol. 21, No. 3, Spring 2021, 293-311
Doi: 10.30465/crtls.2020.28744.1673

A Critique and Review on the Book “Islamic Management (Models and Obstacles to its Realization in Society and Organizations)”

Gholamreza Goodarzi*

Mansooreh Moeini Korbekandi**

Abstract

The purpose of this article is to review and critique the book *Islamic Management (Models and Obstacles to its Realization in Society and Organizations)*. First, the book is evaluated in terms of method and then in terms of content and structure. Also, the extensible points of the book are mentioned in order to enrich the book and open other fields of research. The method of evaluation and critique of this work is citation-analytical and in accordance with the proposed model by the Council for the Study of Humanities Texts and Books in the context of the general introduction, the form and content of the work are examined. This work suffers from a lack of logical order and coherence of content, content inaccuracy, content defects and errors. The technical quality of the work is good and the general rules of writing have been observed. Despite these, the formal weaknesses of the work are simple book cover design, simple page layout, failure to observe the proportion of the volume of the seasons, excessive detail attached to the book, lack of attractive tables, and lack of list of tables, charts, and figures. In general, the analysis of the content of the academic books can provide the potential strengths and weaknesses of these books for the

---

* Associate Professor of Management, Faculty Member, Imam Sadegh University, Tehran, Iran,
rgodarzi@yahoo.com

** PhD Candidate in Organizational Behavior, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran (Corresponding Author), mansooreh.moeini@yahoo.com

Date received: 2020-11-18, Date of acceptance: 2021-04-25

Copyright © 2010, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

modification and possible change of content and form, in accordance with the set goals and scientific principles to the planners and authors of academic books.

Keywords: Islamic Management, Critique, Evaluation, Form and Content of the Book

پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
ماه‌نامه علمی (مقاله علمی - پژوهشی)، سال بیست‌ویکم، شماره سوم، خرداد ۱۴۰۰، ۲۹۵-۳۱۱

نقد کتاب مدیریت اسلامی (مدل‌ها و موانع تحقق آن در جامعه و سازمان‌ها)

غلامرضا گودرزی*

منصوره معینی کربکندی**

چکیده

هدف این مقاله بررسی و نقد کتاب مدیریت اسلامی (مدل‌ها و موانع تحقق آن در جامعه و سازمان‌ها) می‌باشد و ابتدا کتاب از جهت روشی مورد ارزیابی و سپس از جنبه محتوا و ساختار مورد توجه قرار می‌گیرد. همچنین نقاط قابل توسعه کتاب جهت غنی‌تر شدن کتاب و باز کردن زمینه‌های دیگر تحقیق عنوان می‌شود. روش ارزیابی و نقد این اثر، استنادی - تحلیلی و مطابق با الگوی پیشنهادی شورای بررسی متون و کتب علوم انسانی در چارچوب معرفی کلی، بررسی شکلی و محتوایی اثر می‌باشد. این اثر از عدم نظم منطقی و انسجام محتوایی، عدم دقت محتوایی، نقایص و خطاهای محتوایی رنج می‌برد. کیفیت فنی اثر خوب بوده و قواعد عمومی نگارش رعایت شده است. با وجود این نقاط ضعف شکلی اثر عبارتند از طرح ساده جلد کتاب، صفحه‌آرایی ساده، عدم رعایت تناسب حجم فصل‌ها، تفصیل بیش از حد پیوست کتاب، عدم جذابیت جداول، فقدان فهرست جداول، نمودارها و شکل‌ها. به طور کلی تحلیل محتوای کتاب‌های دانشگاهی می‌تواند نقاط قوت و ضعف احتمالی آنها را برای اصلاح و تغییر احتمالی محتوا و شکل، متناسب با اهداف تعیین شده و اصول علمی در اختیار برنامه‌ریزان و مولفان کتاب‌های دانشگاهی قرار دهد.

* دانشیار مدیریت، عضو هیئت علمی دانشگاه امام صادق، تهران، ایران. rgodarzi@yahoo.com
** دانشجوی دکتری رفتار سازمانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران (نویسنده مسئول)،
mansooreh.moeini@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۸/۲۸، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۲/۰۵

Copyright © 2018, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and Adapt the material for any purpose

کلیدواژه‌ها: مدیریت اسلامی، نقد، ارزیابی، شکل و محتوای اثر.

۱. مقدمه

با مطالعه آیات و روایات می‌توان دریافت که اسلام علاوه بر جنبه‌های معنوی، اخلاق و تقوا عنایت بسیاری به جنبه‌های مربوط به روابط اجتماعی و اداره امور جامعه، به ویژه شیوه‌های رهبری و مدیریت داشته است. از زمانی که مسلمانان، تمدن متمدنی و ارزش‌های مکتبی خود را فراموش کردند و پیشرفت‌های خود را در دنباله‌روی از غرب دانستند، عقب‌ماندگی، انحطاط و خواری آنان آغاز شده است. امروز نیز، برای بازگشت به تمدن و عظمت گذشته، راهی جز توجه به خویشتن و باور و شناسایی توانایی‌ها و استعدادهاى خود نیست. پیشرفت ملل اسلامی، در سایه احیای باورهای دینی آنهاست. افزون بر ایجاد تغییرات دقیق، در ساختار سازمانی و طرح نمودارهای جدید تشکیلاتی متناسب با وضع زمان و مکان، باید با استفاده از دیدگاه متمدنی اسلام، به ایجاد اصول و مبانی محکم برای اداره جامعه، در زمینه مدیریت و مناسبات انسانی سازمان پرداخت و چارچوب منسجمی از منابع غنی و ارزشمند دینی پدید آورد که پاسخگوی نیازهای بشری باشد. این الگورا می‌تواند در قالب مدل مدیریت اسلامی به جامعه بشری عرضه کرد (عابدی جعفری و معصومی مهر، ۱۳۸۹) که در کتاب مدیریت اسلامی (مدل‌ها و موانع تحقق آن در جامعه و سازمان‌ها) به بررسی و تبیین مدل مدیریت اسلامی پرداخته شده است.

در این راستا یکی از ملاک‌های مهم ارتقای جامعه، توجه به جایگاه و رتبه علمی و پژوهش‌های آن جامعه می‌باشد. چه بسا تولید علم و دانش فقط از طریق پژوهش و نشر دستاوردهای علمی، حاصل نمی‌شود. نقد و ارزیابی محصولات علمی اعم از محتوا و ساختار و بیان نقاط قوت و ضعف آنها، از عوامل مهم نهادینه کردن دانش و بخشی از فرایند تولید محصولات علمی تلقی می‌شود. علاوه بر این، نقد و ارزیابی، موجب معرفی اثر شده و آن را از گمنامی نجات می‌دهد (سلیمان‌زاده نجفی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۵).

هر چند توجه به نقد کتاب در جامعه دانشگاهی کشور کمتر صورت گرفته است، اما نقد علمی و با معیارهای مشخص و قابل ارزیابی در ارتقاء پژوهش‌های انجام شده دانشگاهی بسیار مفید خواهد بود. نقد یک اثر علمی، در جهت شناساندن کارهای علمی با ارزش به اهل مطالعه، بیان نقاط قوت و ضعف اثر به نویسندگان در جهت رفع نواقص و تقویت نقاط قوت می‌باشد.

بدون شک هر گامی که در استخراج مدل یا الگوی مدیریت اسلامی از متون اسلامی برداشته شود را باید به فال نیک گرفت و تدوین کتاب مدیریت اسلامی (مدل‌ها و موانع تحقق آن در جامعه و سازمان‌ها) را باید به نویسنده آن تبریک گفت و البته آثاری از این قبیل هر چه در بوته نقد و اصلاح قرار گیرند، در رشد ارائه مدل در مدیریت اسلامی نقش مفید و موثر خود را ایفا کرده و به تدریج می‌توانند ادبیات دینی در این عرصه را شکوفاتر سازند. در این راستا این مقاله به معرفی کلی اثر یاد شده و بررسی شکلی و محتوایی آن می‌پردازد با این هدف که بتواند به سهم خود، نویسنده محترم را در بازخوانی کتاب یاری رساند.

۲. معرفی کلی اثر (مرور اجمالی بر محتوای اثر)

کتاب مدیریت اسلامی (مدل‌ها و موانع تحقق آن در جامعه و سازمان‌ها) در قطع وزیری در ۲۲۸ صفحه (۱۹۶ صفحه متن اصلی و بقیه پیوست) از سوی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه به چاپ رسیده و مشتمل بر پیشگفتار، دو بخش با پنج فصل، دو پیوست، منابع و ماخذ، واژه‌نامه و نمایه‌ها است.

پیشگفتار کتاب، به تشکیل حکومت مبتنی بر قوانین و دستورات خداوند، ایجاد تغییرات در ساختار سازمانی و طرح نمودارهای جدید تشکیلاتی متناسب با وضع زمان و مکان، ایجاد اصول و مبانی محکم برای اداره جامعه در زمینه مدیریت و مناسبات انسانی سازمان، ایجاد چارچوب منسجم از منابع غنی دینی اشاره دارد و هدف از تدوین این اثر را طراحی و تبیین مدل شناخت موانع تحقق مدیریت اسلامی دانسته است. بخش اول از سه فصل تشکیل شده است:

در فصل اول، به نظریه‌های اندیشمندان مدیریت اسلامی، تاریخچه مدیریت اسلامی در ایران و دیگر کشورها پرداخته شده است. در این فصل با سیری بر نظریه‌های اندیشمندان مدیریت اسلامی، از جمله ابویوسف، فارابی، ماوردی، ابوعلی سینا و ...، به بیان دیدگاه‌های آنها در برخورد با حکومت و شیوه اداره کشور پرداخته شده است. بیشتر این اندیشمندان، با وجود داشتن مذاهب متفاوت، دین را عاملی تاثیرگذار در نحوه حکومت‌داری دانسته‌اند. در این فصل، همچنین تاریخچه‌ای از مدیریت اسلامی در ایران بیان شده است و می‌توان به این نتیجه رسید که با وجود کوشش‌های فراوانی که در این حوزه انجام گرفته، به دلیل پراکندگی موسسات و مراکز مدیریت اسلامی و نبود متولی مشخصی برای تدوین و مطالعه

آن، هنوز راهی طولانی تا تحقق مدیریت اسلامی، در کشور وجود دارد. با توجه به بررسی‌های انجام گرفته در دیگر کشورهای اسلامی می‌توان گفت برخی از این کشورها مانند مالزی در مطالعه و تدوین مدیریت اسلامی پیشرفت‌های قابل توجهی کرده‌اند.

در فصل دوم، تعریف‌ها، برداشت‌ها، نگاه‌ها و رویکردهای مدیریت اسلامی، از دیدگاه صاحب‌نظران و نیز، تفاوت‌های مدیریت اسلامی با مدیریت غربی بیان شده است. از این مباحث می‌توان نتیجه گرفت که مدیریت اسلامی و مدیریت غربی، با وجود شباهت‌هایی که در اغلب روش‌های اجرایی دارند، تفاوت‌های ریشه‌ای و ماهوی دارند. از آنجا که در مدیریت، اغلب فعالیت‌ها با محوریت انسان صورت می‌گیرد، نوع نگرش به انسان می‌تواند نوع مدیریت را مشخص کند.

در فصل سوم، ضمن تعریف واژه مدل و تقسیم‌بندی آن به خرد و کلان، به ارائه این مدل‌ها در حوزه مدیریت اسلامی پرداخته شده است. پس از بررسی این مدل‌ها نتیجه گرفته شده است که مدل کاملی که پاسخگوی نیازهای جامعه و سازمان‌ها باشد، وجود ندارد. نویسنده معتقد است مدیران می‌توانند با الهام گرفتن از مدل‌های موضوعی و خرد ارائه شده و نیز با بهره‌گیری از تعالیم و اندوخته‌های اسلامی خود، بخشی از نیازهای حوزه تحت مدیریت خود را برطرف و زمینه‌ای برای کاربردی کردن مدل‌های جامعه‌ی فراهم کنند که در آینده ارائه می‌شود.

در بخش دوم که از دو فصل تشکیل شده است، نویسنده درصدد طراحی مدل جهت تبیین موانع تحقق مدیریت اسلامی، در سازمان‌ها با توجه به پیشینه پژوهش و نظر خبرگان بوده است. با توجه به اهمیت پیشینه پژوهش‌های انجام گرفته در این موضوع، فصل چهارم به موانع تحقق مدیریت اسلامی از دیدگاه صاحب‌نظران اختصاص دارد. نویسنده معتقد است موانعی که در این فصل از نظر خبرگان به دست آمده حاصل تجربه‌های شخصی و سازمانی آنان بوده است و هیچ کار آماری روی آنها انجام نگرفته است. از طرفی اولویت و ضریب اهمیت هر یک از موانع نیز مشخص نبوده است.

در فصل پنجم برای شناسایی موانع نخست با استفاده از پیشینه تحقیق، موانع استخراج و در قالب مدلی به خبرگان عرضه شده است. پس از جمع‌آوری آراء، موانع شناسایی شده و سپس جهت تعیین اولویت‌ها، پرسشنامه‌هایی طراحی و دوباره در اختیار خبرگان قرار گرفته است. پس از تکمیل پرسشنامه‌ها اولویت آنها به ترتیبی که در فصل پنجم آمده مشخص شده است.

در پیوست ۱ محاسبه‌های آماری این تحقیق که به وسیله نرم‌افزارهای آماری صورت گرفته آورده شده است و در پیوست ۲ پرسشنامه مشخصات فردی خبرگان و پرسشنامه اهمیت وضعیت کنونی هر یک از موانع آورده شده است.

نویسنده کتاب، آقای دکتر حسن عابدی جعفری، عضو هیات علمی دانشگاه تهران علائق تحقیقاتی ایشان به مباحث اسلامی و آثار متعدد منتشر شده از وی در قالب کتاب و مقاله بر شایستگی نامبرده در نگارش چنین اثری صحه می‌گذارد.

۳. بررسی ابعاد شکلی اثر

یکی از ملاک‌های مهم در ارتقای جامعه، توجه به رتبه و جایگاه علمی و پژوهش‌های آن جامعه است. چرا که، تولید علم و دانش فقط از طریق پژوهش و نشر دستاوردهای علمی، حاصل نمی‌شود. نقد و ارزیابی محصولات علمی اعم از محتوا و ساختار و همچنین بیان نقاط ضعف و قوت آنها از عوامل مهم نهادینه کردن دانش و بخشی از فرآیند تولید محصولات علمی تلقی می‌شود. علاوه بر این، نقد و ارزیابی، موجب معرفی اثر می‌شود و آن را از گمنامی خارج می‌کند (سلیمان‌زاده نجفی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۵).

به طور کلی، هر نقد علمی باید ابعاد شکلی اثر را از نظر میزان جامعیت، کیفیت چاپ و نشر، رعایت اصول نگارش و التزام به قواعد ویرایش تخصصی و میزان روان و رسا بودن مورد بررسی و نقد قرار دهد (شورای بررسی متون و کتب علوم انسانی، ۱۳۹۰).

۱.۳ نقاط قوت

- کتاب از نظر قطع، اندازه و نوع قلم و نیز صفحه‌آرایی مناسب می‌باشد.
- نوع نگارش رسا و روان و به دور از پیچیدگی‌های عبارتی است.
- استفاده از سادگی و شیوایی در نگارش موجب شده است که خواننده در درک مطلب احساس راحتی نماید.
- اشکالات املائی و نگارشی در متن به چشم نمی‌خورد.
- علامت‌های نشانه‌گذاری در درجه نخست برای رفع ابهام و برای روان خوانده شدن نوشته وضع شده‌اند (غلامحسین‌زاده، ۱۳۸۵: ۳۳). از این رو استفاده درست از نشانه‌های فصل و وصل از قبیل: نقطه، پرسش، تعجب، ویرگول، نقطه ویرگول، دو

- نقطه و ... در هر متنی برای انتقال صحیح مفاهیم بسیار حائز اهمیت است (سمیعی، ۱۳۹۲: ۲۵۶). در سرتاسر کتاب این قاعده رعایت گردیده است.
- ترجمه عبارات مناسب بوده و تمامی عبارات عربی اعراب‌گذاری شده است.
  - شماره‌گذاری عناوین فرعی که در ذیل هر فصل آورده شده صورت گرفته است.
  - حجم کتاب تا آنجا که به متن اصلی مربوط می‌شود جاذبه اولیه را برای مطالعه در خواننده ایجاد می‌کند.
  - فهرست منابع به صورت استاندارد تنظیم شده و به لحاظ تعدد و تنوع منابع نیز با در نظر گرفتن ۴۳ کتاب و ۵۲ مقاله و ۳ پایان‌نامه مورد استناد، نشان از تتبع لازم از سوی نویسنده دارد.
  - استفاده از حروف متفاوت در متن و یا برجسته کردن عناوین یا برخی موضوعات مهم، می‌تواند نظر خواننده را به مطالعه و ادامه مطالب ترغیب نماید (رضی، ۱۳۸۸: ۲۸). در کتاب قواعد معمول حروف نگاری رعایت شده است.
  - کیفیت اثر به لحاظ صحافی نسبتاً خوب و قواعد نگارش نیز در آن تا حد زیادی رعایت شده است.
  - همه جداول و شکل‌هایی که در متن وجود دارد با ذکر منبع آورده شده است.
  - از نظر روند بیان مطالب در هر فصل، کتاب دارای مقدمه و نتیجه‌گیری جداگانه در هر فصل است.
  - پس از اتمام هر بخش نیز نتیجه‌گیری کوتاهی وجود دارد.
  - اندازه حروف انگلیسی، به اندازه دو فونت کوچکتر از حروف فارسی نوشته شده است که به زیبایی متن افزوده شده است.
  - در اثر حاضر در ابتدای هر فصل مقدمه آورده شده است. مقدمه هر اثر، بیانگر توضیحات مرتبط با بیان مسئله است که کمک قابل ملاحظه‌ای برای ترسیم و درک صحیح مطالب کتاب برای خواننده خواهد داشت. اصولاً نویسنده نکات مهم و اساسی مدنظر خود را در خصوص اثر علمی، در مقدمه بیان می‌نماید که می‌تواند بیانگر باورهای وی، اهداف، پیشینه موضوع، معرفی و ساختار محتوای کتاب باشد (ملکی، ۱۳۸۴: ۱۰).
  - کتاب حاضر دارای نمایه موضوعی و نمایه اعلام می‌باشد.

نقد کتاب مدیریت اسلامی ... (غلامرضا گودرزی و منصوره معینی کربکندی) ۳۰۱

- ابزار علمی مورد استفاده جداول و نمودارها و مدل‌های مدیریتی است که فهم مطالب را برای خواننده آسان می‌سازد.
- اکثر مطالب کتاب با ذکر ماخذ بوده و نویسنده در ارجاع و استناد به منابع مورد استفاده دقت و امانت را رعایت کرده است.

۲.۳ نقاط ضعف

- کیفیت ظاهری و فنی. منظور از بررسی کیفیت ظاهری و فنی اثر این است که مولفه‌هایی مانند طرح روی جلد، حروف نگاری، صفحه‌آرایی، چاپ و صحافی مورد بررسی قرار گیرد و نمونه خوانی اثر از نظر وجود غلط‌های املائی و چاپی مورد بررسی قرار گیرد (زرّاء نژاد، ۱۳۹۵).
- طرح جلد کتاب. طرح روی جلد، نماد و نشان مشخصی از مدیریت اسلامی ندارد.
- صفحه‌آرایی کتاب فوق‌العاده ساده می‌باشد که خواننده ترغیبی برای خواندن ندارد.
- عدم رعایت تناسب حجم فصل‌ها. فصل اول ۱۰ صفحه، فصل دوم ۲۶ صفحه، فصل سوم ۹۹ صفحه، فصل چهارم ۱۶ صفحه و فصل پنجم ۳۶ صفحه می‌باشد. این امر گویای آن است که در طراحی اولیه و فصل‌بندی‌های کتاب، دقت لازم به عمل نیامده است.
- تفصیل بیش از حد پیوست کتاب. پیوست کتاب که شامل تجزیه و تحلیل آماری موانع تحقق مدیریت اسلامی می‌باشد، می‌توانست به عنوان یک فصل به کتاب افزوده شود.
- عدم جذابیت جداول. جداول در متن بی‌رنگ می‌باشد و جذابیت ندارد.
- فهرست مطالب. فهرست مطالب به صورت تفصیلی تنظیم شده است و جداول، نمودارها و اشکال فاقد فهرست جداگانه هستند.
- تعداد پایان‌نامه‌هایی که در کتاب به آن اشاره شده است ۳ مورد می‌باشد در حالی که تعداد مقالات ۵۲ مورد می‌باشد که بهتر بود نسبت به تعداد کتاب‌ها از پایان‌نامه‌های بیشتری استفاده می‌شد.

۴. بررسی روش‌شناسی اثر

رویکردها به مدیریت اسلامی را می‌توان به سه رویکرد اصلی تقسیم کرد:

- رویکرد استنباطی: این رویکرد در علم دینی مبتنی بر دین‌شناسی دائرةالمعارفی است و در این رابطه دو نظر وجود دارد. یکی اینکه تصور بر این است که دین همه علوم با همه جزئیات آنها را در بردارد و باید کوشید تا با مطالعه دقیق متون دینی مواد علم موردنظر را از آنها استنباط کرد و سپس با تألیف و سازماندهی آنها پیکره علم موردنظر را سامان بخشید. عقیده بر این است که اصول کلی همه علوم در دین یافت می‌شود لذا فراهم آوردن یک علم دینی مستلزم آن است که اصول و کلیات آن از متون دینی استخراج شود و سپس به شیوه‌ای استنباطی اصول و کلیات موارد و یافته‌های جزئی مشخص شود (باقری، ۱۳۸۲: ۲۱۴-۲۱۵).

- رویکرد تهذیبی و تکمیل علوم موجود (امضایی): طرفداران دیدگاه تهذیبی معتقدند که از علوم موجود می‌شود بخش‌هایی را برگزید و با عبور از فیلترهای دینی علوم دینی را ایجاد کرد. گاهی به عنوان اینکه دین با علم سازگار است راه‌حل‌های علمی را با توجه به ارزش‌های دینی خود انتخاب می‌کنیم که تلقی از علم دینی این است که علوم موجود با نظریات و اندیشه اسلامی از ناخالصی‌ها و انحرافات پیراسته شود و احتمالاً بخش‌هایی نیز بر آن افزوده شود (باقری، ۱۳۸۲: ۲۴۵-۲۴۴).

- رویکرد تأسیسی: طرفداران این دیدگاه معتقدند از آنجایی که هر علمی مبتنی بر یک سری مفروضات غیرعلمی است (لزوماً تجربی نیستند) همه علوم موجود ریشه در یک دیدگاه فلسفی دارند. لذا ما هم می‌توانیم با مبنا قرار دادن گزاره‌هایی که از دین اخذ می‌کنیم علمی را سامان دهیم که دینی باشد یعنی به جای قرار دادن دیدگاه‌های علوم در مورد انسان، دیدگاهی که در قرآن آمده است را مبنای انسان‌شناسی قرار دهیم و در علوم مختلف تئوری‌پردازی کنیم و به بوت‌آزمون بگذاریم (باقری، ۱۳۸۲: ۲۴۹-۲۵۰).

در رابطه با روش‌شناسی اثر موارد زیر قابل توجه است:

۱. قالب ارائه مطالب اسلامی در این کتاب همان ساختار مطالب غربی می‌باشد.
۲. روش بکار گرفته شده روش امضایی می‌باشد. از این روش به دو صورت می‌توان استفاده کرد: یک برخورد موضوعی که مطالب در قالب موضوعات از پیش مشخص شده

عنوان می‌شود و به صورت طبیعی یک برخورد سطحی می‌باشد. برخورد دوم برخورد سؤالی می‌باشد که اول سؤالات اساسی مربوط به موضوعات مطرح و سپس پاسخ سؤالات از درون مطالب اسلامی استخراج و ارائه می‌شود که روش دوم برخورد عمیق‌تری نسبت به رایج مطالب موضوعی می‌باشد.

۵. بررسی ابعاد محتوایی اثر

۱.۵ امتیازها

- طراحی مدلی کامل در خصوص موانع تحقق مدیریت اسلامی: از امتیازات مهم و برجسته این کتاب، طراحی مدلی جهت شناسایی و تبیین موانع تحقق مدیریت اسلامی است. هر چند در مدیریت اسلامی، آثار متعددی از نویسندگان اسلامی منتشر شده اما در ارتباط با طراحی مدلی جهت شناسایی موانع تحقق مدیریت تلاش‌های درخوری صورت نگرفته است.
- **تامل گسترده روی موانع و مشکلات فراروی تحقق مدیریت اسلامی:** در این کتاب نویسنده تلاش کرده است موانع تحقق مدیریت اسلامی در کتاب‌های مدیریت اسلامی، مقاله‌ها و پایان نامه‌ها و گزارش‌های کلاسی را فهرست کند.
- **نخستین پژوهش در زمینه شناسایی موانع:** این کتاب نخستین پژوهشی است که با روش علمی، موانع موجود برای تحقق مدیریت اسلامی در کشور را برشمرد و اولویت‌بندی کرده است.
- برای جامعیت یک اثر علمی بیان هدف حائز اهمیت است. محقق باید توضیح دهد به چه منظور و هدفی دست به تحریر این اثر زده است. آیا سایر کتب مدیریت اسلامی دارای نقص است که با این کتاب آن نواقص رفع می‌شود یا شیوه بیان و ارائه مطالب این کتاب متفاوت از سایر کتب می‌باشد. در تدوین اثر مورد اشاره، هدف طراحی مدلی جهت شناسایی و تبیین موانع تحقق مدیریت اسلامی در سطح جامعه و سازمان‌ها می‌باشد. محقق می‌نویسد که اقدامات مولفان این کتاب برای نخستین بار است که به صورت علمی و کاربردی در کشور صورت گرفته است.
- در تحقیقی که در این کتاب برای شناسایی موانع تحقق مدیریت اسلامی انجام شده سعی شده است که میان آفات مدیریت اسلامی و موانع مدیریت اسلامی تمایز قائل

شود. آفات مدیریت اسلامی مربوط به پس از تحقق مدیریت اسلامی است که ممکن است به استمرار و دوام آن آسیب‌های جدی وارد کند؛ در حالی که موانع مدیریت اسلامی عوامل بازدارنده از تحقق مدیریت اسلامی هستند؛ یعنی از آغاز اجازه نمی‌دهند که مدیریت اسلامی محقق شود. در حالی که در تحقیقات پیشین مواردی وجود دارد که موانع تحقق مدیریت اسلامی دانسته شده در حالی که از آفات مدیریت اسلامی است.

- در این تحقیق از روش علمی مبتنی بر استفاده از پرسشنامه، مدل، آرای خبرگان و آمار توصیفی و تحلیلی جهت تبیین، طبقه‌بندی و اولویت‌بندی موانع بهره‌گیری شده است؛ در حالیکه در تحقیقات پیشین، محققان فقط براساس نظرها و تجربه‌های عینی خود، به موانعی دست یافته و از هیچ مدل و پرسشنامه و تحلیل آماری استفاده نکرده بودند.

- **بررسی ابعاد آموزشی اثر:** مطالب کتاب با سطح علمی مخاطبان تناسب دارد و جهت فهم مطالب از ابزارهای علمی مانند جدول، شکل و نمودار به میزان مناسبی استفاده شده است.

- **مسئله‌مندی اثر و پاسخگویی به نیازهای علمی و کاربردی کشور:** از آنجا که تاکنون کوشش‌های بسیاری در خصوص مطالعه و تدوین مدیریت اسلامی صورت گرفته و پژوهشگران بسیاری کتاب تالیف کرده‌اند، با این حال هنوز مدیریت اسلامی، در جامعه و سازمان‌ها محقق نشده است و هنوز موانع و مشکلات بسیاری در تحقق مدیریت اسلامی در جامعه وجود دارد که تا این موانع، دقیق شناسایی و راهکارهای مناسب برای برون رفت از آنها ارائه نشود، نمی‌توان توقع داشت که مدیریت اسلامی در جامعه محقق شود. در این راستا اقدام مولفان این کتاب برای نخستین بار است که به صورت علمی و کاربردی در جهت رفع این مشکل در کشور صورت گرفته است.

- **خلاقیت و نوآوری اثر:** این نخستین اثری است که با روش علمی، موانع موجود برای تحقق مدیریت اسلامی را برشمرده و اولویت‌بندی کرده است.

- **دقت در کاربرد اصطلاحات تخصصی و معادل‌سازی برای واژه‌ها و اصطلاحات تخصصی:** در سرتاسر کتاب اصطلاحات تخصصی مدیریتی به درستی به کار برده شده است و معادل‌های مناسب برای واژه‌های تخصصی انتخاب شده است.

۶. کاستی‌ها

۱.۶ نظم منطقی و انسجام محتوایی

- یک اثر علمی خوب باید از انسجام محتوایی برخوردار باشد، پیوستگی در اثر بر غنای آن می‌افزاید. پیوستگی یعنی مرتب کردن معانی یک متن. از این رو، هنگامی یک متن دارای پیوستگی است که بتواند ایده اصلی موردنظر مولف را به خوبی بیان نماید (کمائی‌فرد، ۱۳۹۱: ۳۶).
- یکی از مواردی که در پژوهش‌های علمی حائز اهمیت فراوان است، انسجام مطالب در درون هر فصل، بین فصل‌ها و در کل کتاب است. باید پیوند منطقی میان مباحث اصلی و فرعی در متن دیده شود به طوری که خواننده بتواند سیر طبیعی و پیوسته سخن محقق را در اثر مشاهده کند (منصوریان، ۱۳۹۲: ۱۲).
- عدم وجود یک چارچوب مفهومی برای طرح بحث از نارسایی‌های مهم کتاب می‌باشد. این چارچوب مفهومی می‌تواند در ابتدای کتاب مطرح و جایگاه بحث‌های ارائه شده را روشن کند.
- در فصل دوم در قسمت تعاریف صاحب‌نظران در مدیریت اسلامی نویسنده ۲۴ تعریف از مدیریت اسلامی از دید برخی افراد را مطرح کرده است. در این بخش نویسنده تعریف خود را از مدیریت اسلامی ارائه نداده است و فقط به بیان نظرات دیگران پرداخته است.
- در سرتاسر کتاب نویسنده فقط دیدگاه‌های دیگران و نتایج تحقیقاتی که توسط پژوهشگران انجام شده است را بیان کرده است ولی هیچ دیدگاهی از خود ارائه نکرده است.
- در فصل سوم نویسنده مدل‌های مدیریت اسلامی را بیان کرده است ولی به همه مدل‌هایی که در تحقیقات داخلی انجام شده اشاره نکرده است و برخی از مدل‌ها را انتخاب کرده و توضیح داده است به عبارت دیگر در مورد نقل مدل‌های مدیریت گزینشی برخورد شده است و از طرفی نظم و انسجام و منطقی در چیدمان این مدل‌ها در کتاب وجود ندارد. شایسته بود که در ابتدا مدل‌هایی از دیدگاه پیامبر و امامان را مطرح کند سپس مدل‌هایی از دیدگاه علمای اسلامی معاصر نقل کند.

- مدل‌های خرد مطرح شده مدیریتی بین سطوح فرد - سازمان و فراسازمانی نوسان دارد و با توجه به اینکه برای ورود به هر سطح نیاز به یک بحث نظری جهت حفظ ارتباط بین بخش‌ها می‌باشد لذا به علت فقدان این بخش‌های نظری مطالب از انسجام خوبی برخوردار نیست.
- در فصل سوم نویسنده فقط یک مدل کلان براساس مطالعات پیشین ارائه کرده است که شایسته بود چند مدل دیگر ارائه می‌شد.
- همه مدل‌هایی که در فصل سوم توضیح داده شده است مربوط به سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۹ می‌باشد و به تحقیقاتی که محققان در این چند سال انجام داده‌اند هیچ اشاره‌ای نشده است. لذا کتاب نیاز به ویرایش دارد تا مدل‌هایی که در تحقیقات چند سال اخیر انجام گرفته است به آن اضافه شود.
- در انتهای هر فصل سوالات اساسی و ریشه‌ای باید مطرح شود تا خواننده را به تفکر بیشتر وادار کند.

۲.۶ عدم دقت محتوایی

- محقق در صفحه ۱۸ کتاب خط اول نوشته است که مدیریت توحیدی گمشده دیروز و امروز بشر است و در دو خط پایین‌تر نوشته که عدالت و سعادت گمشده بشر می‌باشد که این دو جمله تناقض دارد.
- در فصل چهارم در قسمت مانع و مانع‌شناسی نوشته شده که "برای ادامه کار، دو نظر برای ادامه کار وجود دارد" که برای ادامه کار دو بار تکرار شده است (صفحه ۱۴۶).
- در صفحه ۱۸۷ خط اول چنین باشد باید نوشته می‌شد چنین نباشد.

۳.۶ نقایص محتوایی

آنچه که از کتاب مدیریت اسلامی (مدل‌ها و موانع تحقق آن در جامعه و سازمان‌ها) انتظار می‌رود این است که اصول و بنیان‌های مدیریت اسلامی مورد عنایت خاص قرار گیرند. در بخش مدل‌های مدیریت اسلامی در زمینه تصمیم‌گیری، انگیزش، روابط رهبر- پیرو، نظارت و کنترل، تشکیل گروه، شیوه‌های ارتباطی، مدیریت بومی، مدیریت شورایی

مدل‌هایی ارائه شده است ولی در زمینه برنامه‌ریزی، سازماندهی، هماهنگی و مدیریت مشارکتی مدل ارائه نشده است.

۴.۶ خطاهای محتوایی

- بیان آیات و روایات متناسب با مباحث طرح شده موجب آشنایی خواننده با موضوعات اسلامی می‌شود که در متن خیلی از آیات و روایات استفاده نشده است.
- بین سطح رهبری جامعه و سازمان تفکیک صورت نگرفته و انجام بحث بیشتر در محدوده سازمان نیاز است.
- بیشتر به اداره جامعه پرداخته و آیات و روایات در این مورد بوده ولی می‌توان در سطح مدیریت سازمان بحث نمود.
- فقط موانع تحقق مدیریت اسلامی آورده شده است و از ذکر موانع عمومی پرهیز شده است.
- در مدل موانع تحقق مدیریت اسلامی که محقق ارائه کرده است پنجاه نفر از خبرگان که هم با مباحث مدیریت اسلامی و هم با سازمان‌ها آشنا بودند نمونه آماری شمرده شده بودند که موانع استخراج شده بر مبنای پیشینه تحقیق به آنها عرضه شد. پس از دریافت نظرات آنها، برخی موانع اصلاح برخی حذف و بسیاری افزوده شده است. با تغییر نمونه آماری احتمال اینکه موانعی که تشخیص داده شده متفاوت باشد وجود دارد.
- با تغییر جامعه آماری محقق که شامل پنجاه نفر از خبرگان بودند احتمالاً نتایج برای طراحی مدل موانع تحقق مدیریت اسلامی تفاوت می‌کرد و مدل با مولفه‌های دیگر و به شکلی دیگر طراحی می‌شد. ترتیب عوامل و اولویت‌بندی عوامل تغییر می‌کرد.
- همه افراد جامعه آماری که محقق برای بررسی موانع تحقق مدیریت اسلامی بین آنها پرسشنامه توزیع کرده است مرد بودند و از زنان در این تحقیق استفاده نشده است.
- از میان نخبگانی که پرسشنامه موانع تحقق مدیریت اسلامی را بررسی و پر کردند فقط سی درصد حوزویان دارای مدرک دانشگاهی بودند یعنی ۷۰ درصد بقیه حوزویان مدرک دانشگاهی نداشتند و از مدیریت آکادمیک و دانشگاهی اطلاعی نداشتند.

- ۳۷ درصد حوزویان و ۶۳ درصد دانشگاهیان بودند که اگر این نسبت مساوی انتخاب می‌شد مناسب‌تر بود.
- مدل ارائه شده ممکن است برای هر نوع سازمان اسلامی مناسب نباشد و موانعی که در این مدل ارائه شده است در سازمان‌ها متفاوت باشد.
- هدف محقق، شناسایی موانع تحقق مدیریت اسلامی در کلان سازمان‌ها بوده است ولی در مورد راهکارهای برون رفت از این موانع بحثی به میان نیامده است.
- هدف محقق مرتبط با سطح کلان سازمان‌ها بوده است و برای سطح میانی و خرد یعنی برای سازمان‌ها و مراکز مشخص مدلی ارائه نکرده است. به عبارت دیگر مدل جامع مدیریت اسلامی برای پاسخگویی به نیازهای جامعه و سازمان‌ها، طراحی و تدوین نشده است بلکه برای کلان سازمان‌ها می‌باشد.
- در بخش اولویت‌بندی موانع تحقق الگوی مدیریت اسلامی مورد ۳۶ نبود نظام تشویق مناسب برای اجرای الگوها و مدل‌های مدیریت اسلامی (صفحه ۱۸۷) و مورد ۴۳ نبود تشویق‌های لازم برای انجام مطالعات اسلامی در حوزه مدیریت (صفحه ۱۹۲) هم‌پوشانی دارد بهتر بود یک مورد در نظر گرفته می‌شد.
- مورد ۲۷ صفحه ۱۸۱ غفلت در کنترل‌ها و نظارت‌های درونی و مورد ۲۹ صفحه ۱۸۳ فقدان سیستم نظارتی دولتی متناسب با مبانی ارزش‌های اسلامی هر دو در توضیح یک مورد را بیان می‌کنند.
- مورد ۲۵ کمبود شاخص‌های اندازه‌گیری برای مفاهیم ناب اسلامی می‌توانست در ذیل مورد ۳۱ فقدان سیستم ارزیابی بر مبنای تعالیم اسلامی بیاید. چون در هر دو مورد درباره شاخص‌ها و استانداردهای سیستم ارزیابی صحبت شده است.
- در بخش موانع نظارتی (موانع درون سازمانی است) فقدان سیستم نظارتی دولتی متناسب با مبانی ارزش‌های اسلامی برون سازمانی است نه درون سازمانی.
- صفحه ۱۷۳ مورد ۱۱ گفته است که تنها راه پیشرفت و توسعه کشور ما نزدیک شدن و حرکت در مسیر مبانی ارزش‌های دینی است، پس کشورهای غربی که پیشرفت کردند مگر مسلمان بودند، اسلام داشتند.
- پاراگراف آخر صفحه ۱۷۴ گفته صاحب‌نظران و اندیشمندان عرصه مدیریت بسیار می‌کوشند اندیشه اندیشمندان غربی را بدون هیچ پالایشی، الگوهای مورد استفاده

سازمان‌ها مطرح کنند. اغلب مدیران می‌کوشند مدل‌های به کار رفته در سازمان‌ها به ویژه مدل اروپایی EFQM را بدون هیچ دخل و تصرفی اجرا کنند. این مدل‌ها ساخته افرادی است که به نقش دین در ارتقای بهره‌وری سازمان‌ها اعتقادی ندارند؛ از این رو نمی‌توان این مدل‌ها را مدل کاملی دانست.

- صفحه ۱۸۱ شاخص‌ها به دو نوع کمی و کیفی تقسیم می‌شوند. اندازه‌گیری شاخص‌های کمی آسان است ولی سنجش شاخص‌های کیفی مانند صداقت مشکل‌تر و امکان اشتباه در آن بیشتر است. شاخص‌های مفاهیم اسلامی جز گروه دوم است. یعنی نویسنده معتقد است اسلام شاخص کمی ندارد.

۷. نتیجه‌گیری

تلاش نویسنده در ارائه بحث‌های مدیریت اسلامی و ارائه مدل جامع برای شناسایی موانع تحقق مدیریت اسلامی قرین توفیق بوده است ولی ارائه یک مدل که بتواند در تمام سازمان‌ها و کلان سازمان‌ها مورد استفاده قرار گیرد دور از ذهن می‌باشد. به لحاظ شکلی، نقاط قوت کتاب، افزون بر نقاط ضعف آن بوده و کیفیت فنی اثر نیز تا حد زیادی به استانداردها نزدیک است. به لحاظ روش‌شناسی کتاب باید مورد بازنگری قرار گیرد چون قالب ارائه مطالب اسلامی در آن همان ساختار مطالب غربی می‌باشد که باعث شده نویسنده از هدف اصلی خود دور شود. به لحاظ محتوایی نقاط ضعف کتاب از نقاط قوت آن بیشتر می‌باشد که این نقاط ضعف قابل چشم‌پوشی نمی‌باشد و ساختار کتاب نیازمند اصلاح می‌باشد، خصوصاً در زمینه نظم منطقی و انسجام محتوایی کتاب باید مورد بازنگری قرار گیرد. عدم دقت محتوایی به لحاظ اندک بودن قابل چشم‌پوشی می‌باشد. خطاهای محتوایی نیز به دلیل ازدیاد و اینکه به اصل مطلب لطمه وارد می‌سازد باید مورد بازنگری قرار گیرد. بیان کاستی‌های کتاب، به هیچ وجه نافی زحمات نویسنده و تلاش در خور تحسین وی نمی‌باشد.

در بیان کاربردهای اثر با توجه به اهداف تألیف کتاب باید گفت هدف محقق، شناسایی موانع تحقق مدیریت اسلامی در کلان سازمان‌ها بوده است ولی در مورد راهکارهای برون رفت از این موانع بحثی به میان نیامده است که سازمان‌ها بتوانند از این راهکارها برای شناسایی و حذف موانع خود بهره ببرند. از سوی دیگر مدل جامع مدیریت اسلامی برای پاسخگویی به نیازهای جامعه و سازمان‌ها، طراحی و تدوین نشده است بلکه برای کلان

سازمان‌ها می‌باشد. در نهایت مدل ارائه شده ممکن است برای هر نوع سازمان اسلامی مناسب نباشد و موانعی که در این مدل ارائه شده است در سازمان‌ها متفاوت باشد. به طور خلاصه موارد ذکر شده کاربرد مدل ارائه شده در سازمان‌های مختلف را محدود می‌سازد. در انتها پیشنهادهایی در راستای بهبود اثر با در نظر گرفتن نقاط ضعف و کاستی‌های موجود در آن ارائه می‌شود:

طرح روی جلد، باید نماد و نشان مشخصی از مدیریت اسلامی داشته باشد. صفحه‌آرایی کتاب از حالت ساده خارج شود که خواننده برای خواندن کتاب ترغیب شود. تناسب حجم فصل‌ها رعایت شود. پیوست کتاب باید به عنوان یک فصل به کتاب افزوده شود. جداول در متن رنگی شود تا جذابیت آن برای خواننده بیشتر شود. فهرست جداول، نمودارها و اشکال اضافه شود. یک چارچوب مفهومی در ابتدای کتاب مطرح و جایگاه بحث‌های ارائه شده را روشن کند. نویسنده تعریف خود را از مدیریت اسلامی ارائه دهد. در فصل سوم نویسنده باید به همه مدل‌هایی که در تحقیقات داخلی انجام شده اشاره کند. شایسته است که در ابتدا مدل‌هایی از دیدگاه پیامبر و امامان را مطرح کند سپس مدل‌هایی از دیدگاه علمای اسلامی معاصر نقل کند. در فصل سوم نویسنده باید چند مدل کلان براساس مطالعات پیشین ارائه کند. در انتهای هر فصل سوالات اساسی و ریشه‌ای باید مطرح شود تا خواننده را به تفکر بیشتر وادار کند. بین سطح رهبری جامعه و سازمان تفکیک صورت گیرد و بحث بیشتر در محدوده سازمان انجام گیرد. به جای پرداختن بیشتر به اداره جامعه باید در سطح مدیریت سازمان بحث شود. در مورد راهکارهای برون رفت از موانع بحث شود. برای سطح میانی و خرد یعنی برای سازمان‌ها و مراکز مشخص مدل ارائه شود. در نهایت ضمن تقدیر از تلاش ارزنده مولف در تدوین منبع مناسبی برای طرح مباحث مدیریت اسلامی امید است مولف محترم با در نظر گرفتن مواردی که در راستای تقویت مباحث مدیریت اسلامی مطرح شده منابع و کتب جامع‌تر و کامل‌تری ارائه کند که راهگشای مسائل علمی اداره سازمان‌ها و در نهایت پیشرفت جامعه اسلامی گردد.

کتاب‌نامه

- باقری، خسرو (۱۳۸۲)، هویت علم دینی. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- سلیمان‌زاده نجفی، نیره‌السادات، اشرفی‌ریزی، حسن، یارمحمدیان، محمدحسین، شهرزادی، لیلا (۱۳۹۲)، «ساخت و اعتباریابی مقیاس سنجش مقالات نقد کتاب درسی دانشگاهی»، نشر پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، سال هفدهم، شماره ۴، صص ۱۴-۳۰.

نقد کتاب مدیریت اسلامی ... (غلامرضا گودرزی و منصوره معینی کربکندی) ۳۱۱

سمیعی (گیلانی)، احمد (۱۳۹۲)، نگارش و ویرایش، چاپ سیزدهم، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

شورای بررسی متون و کتب علوم انسانی (۱۳۹۰)، پرسشنامه نقد و بررسی متون و کتب علوم انسانی (کتب ملی). <http://www.shmoton.ir>

رضی، احمد (۱۳۸۸)، «شاخصه‌های ارزیابی و نقد کتاب‌های درسی دانشگاهی»، سخن سمت، سال چهاردهم، شماره ۱، صص ۲۱-۳۰.

زراءنژاد، منصور (۱۳۹۵)، «بررسی و نقد کتاب تحلیلی بر شاخص‌های کلان اقتصادی در ایران (با رویکرد اقتصاد مقاومتی)». پژوهشنامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی و مطالعات فرهنگی ویژه‌نامه اقتصاد مقاومتی، شماره ۴۳، صص ۲۹-۴۹.

عابدی جعفری، حسن، معصومی مهر، حمیدرضا (۱۳۹۵)، مدیریت اسلامی (مدل‌ها و موانع تحقق آن در جامعه و سازمان‌ها)، چاپ چهارم، ناشر پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

غلامحسین‌زاده، غلامحسین (۱۳۸۵)، راهنمای ویرایش، چاپ چهارم، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

کمائی‌فرد، سعیده، جابر، مریم (۱۳۹۱)، «انسجام متن تعاریف در کتاب‌های درسی دانشگاهی»، پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، دوره ۱۶، شماره ۲۶، صص ۲۵-۴۵.

ملکی، حسن (۱۳۸۴)، «شیوه طراحی و تالیف کتاب درسی (بخش مقدمات کتاب)». سخن سمت، شماره ۱۴، صص ۹-۲۲.

منصوریان، یزدان (۱۳۹۲)، «صد ویژگی کتاب‌های دانشگاهی کارآمد و اثربخش»، پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، دوره ۱۷، شماره ۲۹، صص ۱-۱۷.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی